

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND

RAPPORTAGE

ONDERZOEK NAAR DE ERVEN VAN MOLENS VAN DE SIMAV

SCHEIWIJKSE MOLEN TE HOORNAAR SEPTEMBER 2021

Erfgoedhuis Zuid-Holland
Marc Laman – Ellen Steendam – Debby Gerritsen –
Onno Helleman

Oude Delft 116
Postbus 3092
2601 DB Delft

www.erfgoedhuis-zh.nl

I Inleiding

In opdracht van de Stichting tot Instandhouding van Molens in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden (SIMAV) heeft Erfgoedhuis Zuid-Holland in 2021 een onderzoek uitgevoerd naar een aantal molenerven, die eigendom zijn van de voornoemde stichting.

In deze rapportage zijn de resultaten van de inventarisatie van het erf van poldermolen de Scheiwijkse molen in Hoornaar beschreven.

De gegevens die in dit rapport zijn opgenomen, vloeien voort uit een beperkt onderzoek. Het is daarom aan te bevelen om aanvullend onderzoek te doen, om zodoende zoveel mogelijk informatie boven tafel te krijgen. Erfgoedhuis Zuid-Holland is altijd bereid aanvullend onderzoek te verrichten of vrijwilligers hierbij te ondersteunen.

Wij willen graag Juriean Kramer en Jan Groenendijk van harte danken voor hun welwillende medewerking bij dit onderzoek.

Delft, september 2021

II Methode van onderzoek

Het onderzoek betreft een quickscan van het molenerf, waartoe naast historisch onderzoek ook een onderzoek op locatie behoort. Om tot gedegen onderzoeksresultaten te komen is er een basisonderzoek verricht in verschillende (online) archieven en bronnen. Tenslotte is het molenerf bezocht en geïnventariseerd op 28 juli 2021. Door de verscheidenheid aan bronnen kon er een goed beeld van de historie en inrichting van het erf worden gevormd.

Dit onderzoek spitst zich toe op de ontwikkeling en inrichting van het molenerf. Uitgebreide gegevens over de historie van de polder en de Scheiwijkse molen zelf zijn om die reden niet in dit rapport opgenomen. Ter ondersteuning van het onderzoek naar het erf zijn er wel twee kleine samenvattingen opgenomen over de historie van de polder en de molen.

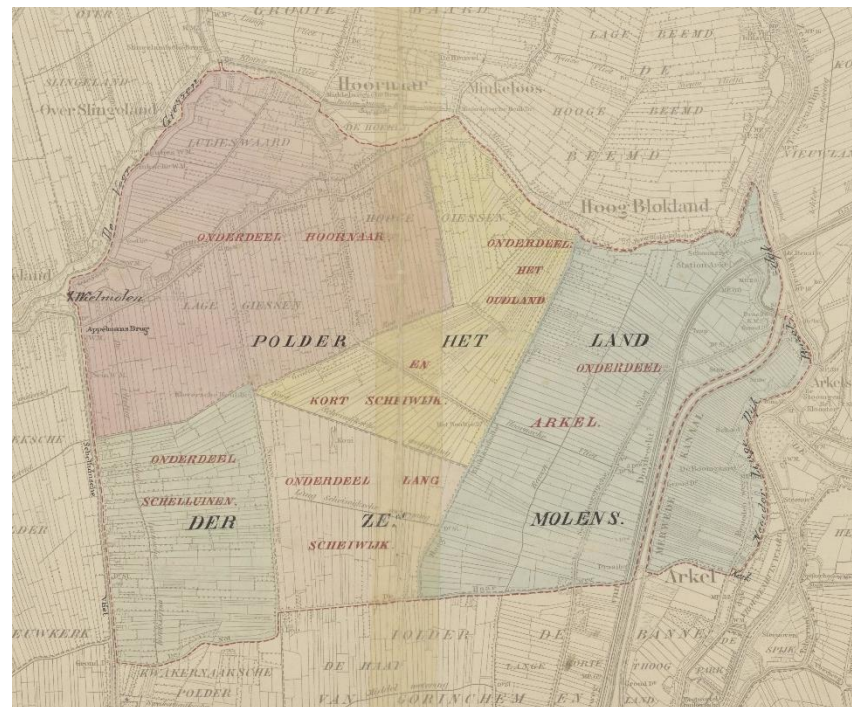
II.1 Leeswijzer

In de eerste twee paragrafen van hoofdstuk drie wordt eerst ingegaan op de ontwikkeling van de polder het Land der Zes Molens en staan de zakelijke gegevens vermeld. In de derde paragraaf van dit hoofdstuk wordt de historie van de Scheiwijkse molen kort weergegeven en zijn – voor zover bekend – gegevens opgenomen over de molenaars. Vervolgens wordt ingegaan op de ontwikkeling van het molenerf, waarbij aandacht is voor de structuur, de opstallen en groenelementen. In dit stuk worden ook aandachtspunten en aanbevelingen genoemd. Er wordt afgesloten met een catalogus waarin de erfelementen in tabelvorm zijn weergegeven, waarbij wordt aangegeven welke elementen nog aanwezig zijn en hoe ze worden gewaardeerd. Eventuele adviezen zijn hier ingevoegd.

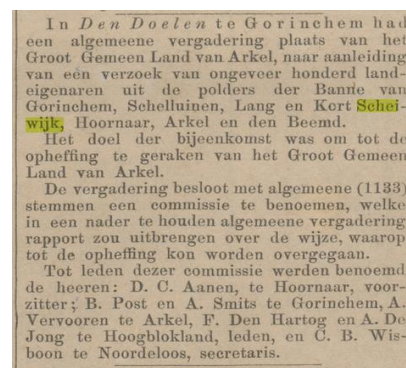
III Hoornaar | Scheiwijkse Molens

III.1 De polder het Land der Zes Molens

De ontginning van de Alblasserwaard wordt in de 11de eeuw ingezet vanaf de randen van het gebied, grenzend aan de rivieren. De meer landinwaarts gelegen delen van de waard volgden later. Rond 1270 was de ontginning van de Alblasserwaard voltooid. Reeds in 1277 werd door een overeenkomst tussen graaf Floris V van Holland met de Hollandse ambachtsheren en de zelfstandige heren in de Alblasserwaard de zorg geregeld voor de ringdijk rond de waard. Deze werd opgedragen aan een dijkscollege, het latere hoogheemraadschap. De ringdijk betrof de rivierdijken en de in de 13de eeuw aangelegde Zouwe- en Bazeldijk. Het in de Alblasserwaard liggende Land van Arkel bleef tot 1857 een zelfstandige waterstaatkundige eenheid. In dat jaar werd het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard samengevoegd met dat van het Land van Arkel beneden de Zouwe. Het hoogheemraadschap was belast met de zorg voor de buitenwater kerende dijken. De waterhuishouding binnen de ringdijk was de verantwoordelijkheid van de waterschappen. Door de bodemdaling en de stijging van het rivierwaterpeil waren in de 13de eeuw al maatregelen nodig voor de kering van het water en de waterhuishouding binnen de bedijking. Rond 1280 werden de mondingen van de riviertjes de Giessen en de Alblas van dammen voorzien om het buitenwater uit het gebied te weren. De Giessen en de Alblas gingen hierdoor fungeren als boezems. Het stroomgebied van de Giessen noemde men de Overwaard en dat van de Alblas de Nederwaard. Om een betere afwatering van het gebied te bewerkstelligen werd in 1366 het uitwateringspunt van de Overwaard verlegd van de Merwede naar de Lek bij Elshout. Hiertoe werd op de achtergrens van de ontginningen de Grote of Achterwaterschap gegraven. Enige jaren later ging ook de Nederwaard over op afwatering bij Elshout. Hiertoe werd de Nieuwe Waterschap gegraven. De Grote of Achterwaterschap en de Nieuwe Waterschap gingen fungeren als boezem. De polder Het Land der Zes Molens behoorde tot de Overwaard. Deze polder is in 1893 ontstaan door de samenvoeging van vijf poldereenheden. Dit waren Arkel, Hoornaar, Lang-Scheiwijk, het Oudland – Kort-Scheiwijk en Schelluinen (afb. 1 en 2).

afb. 1 Polder Het Land der Zes Molens, 1893 (collectie Nationaal Archief)

afb. 2 Het Vaderland, 26 mei 1893

In de loop van de 15de eeuw werden in het gebied windwatermolens ingezet om het water vanuit de polders op de lage boezems te malen. Het werd vervolgens bij Elshout op de Lek geloosd (Keurboek Land van Arkel, 1456). In het Land der Zes Molens stonden voor het polderwater via mechanische weg werd weggemalen in ieder geval vijf molens. Direct langs de Schelluinse Vliet en daarop uitmalend stonden van zuid naar noord de Windas molen en de Scheiwickse molen. De Windas molen fungeerde als peilmolen en de Schelluinse molen als seinmolen. Noordelijker stond – daar waar de Kromme Giessen in de Giessen uitkwam - de Wielmolen. De Essemolen en de Oudendijkse of Lutewaardse molen lagen oostelijker- noordoostelijker in het gebied.

In 1891 werd in de Wielmolen een hulpstoomwerktuig geplaatst. De oostelijk van de Wielmolen staande Essemolen werd in 1894 buiten gebruik gesteld en in 1896 afgebroken.

afb. 3 De Standaard, 24 oktober 1930

Tijdens de bouw van een motorcentrifugaalpomp in 1931 vatte de Wielmolen vuur en brandde af (afb. 4).

afb. 4 Voorwaarts, sociaal-democratisch dagblad, 6 juli 1931

Het motorgemaalgebouw uit 1931 aan de Lage Giessen (nummer 51-A) bestaat nog steeds. Aan dit rechthoekige gebouw onder steil zadeldak is een machinistenkantoor gebouwd. De machinistenwoning bevindt zich nabij dit complex.

De Windas molen werd voor sloop verkocht en verdween in 1939 uit het Landschap. De resterende twee molens werden in 1941 gerestaureerd.

afb. 5 Algemeen Handelsblad, 1 januari 1941

afb. 6 Algemeen Protestants Dagblad, 14 november 1941

Door middel van de kadastrale minuut uit de periode 1812-1832 (gemeente Hoornaar, Sectie A, blad 1) en de bijbehorende Aanwijzende tafels, weten we welke kavels in handen waren van Het gemeene Land van Arkel beneden de Zouwe en welke functies aan de kavels waren toebedeeld. In afbeelding 7 zijn genoemde kavels ingekleurd.

afb. 5 Kadastrale minuut gemeente Hoornaar, Sectie A, blad 1 (detail), 1812-1832, ingekleurd

De kade langs de Schelluinse Vliet en de Lage Giessen (roodbruin) hadden de functie weg als bosch hakhout. Daar waar de Lage Giessen en de Schelluinse Vliet bijeenkomen lag een perceel water als weiland (groene driehoek). Ten zuiden hiervan en ten noorden van de Schelluinse molen lagen drie percelen bouwland (bruin). De percelen tussen de Schelluinse molen en de Windas molen waren weiland en ten zuiden van de Windas molen weiland (groen) met oostelijk daarvan bouwland (bruin) en zuidelijk daarvan bosch hakhout (roodbruin) en bouwland (bruin). Het gebruik van de gronden was divers en zullen een ander landschappelijk beeld hebben gegeven dan tegenwoordig het geval is.

III.2 Zakelijke gegevens

Naam object:	Scheiwijkse Molen
Adres object:	Lage Giessen 53 4223 SJ Hoornaar
Gemeente:	Molenlanden
Coördinaten:	122798 - 431039
Kadastrale gegevens:	gemeente: Sectie: Perceel:
Rijksmonument:	monumentnummer: 22627
Naam object:	Scheiwijkse Molen
Status:	beschermd
Aanwijzingsbesluit:	inschrijving register: 7 mei 1968
Redengevende omschr:	'Scheiwijkse Molen'. Aan de oostzijde van de Schelluinsevliet. WIPWATERMOLEN van de polder "Het Land der zes molens". Op de plaats van deze molen, waarvan de ouderdom niet bekend is, stond reeds in 1456 een molen. Mooi versierde makelaar.
Beschermd gezicht:	NVT
Molenaar:	Jan Groenendijk

III.3 De Scheiwijkse Molen

III.3.1 Oprichting van de Scheiwijkse Molen

De eerste molen op de plek van de Scheiwijkse molen moet vóór 1514 zijn gebouwd. Deze molen werd in 1638 vervangen door de huidige wipwatermolen. Voor de bouw werd gebruik gemaakt van het bestek dat in 1635 voor de kleine Wielmolen (nu verdwenen) was vervaardigd. Ook degenen die de molen voor een bedrag van 3.815 gulden hebben gebouwd, waren de bouwers die de kleine Wielmolen hadden vervaardigd: de broers Marten en Cornelis de Graeff.

Het bovenwiel werd omstreeks 1900 vervangen. Het was afkomstig een gesloopte poldermolen uit de buurt van Asperen of Heukelum. In 1941 werd de Scheiwijkse molen – evenals de Oudendijkse molen – gerestaureerd (zie afb. 5 en 6). Het stormgebint werd in 1954 vernieuwd en de buitenroede werd in 1963 vervangen. De toen gestoken roede was afkomstig van de in 1961 gesloopte Kademolen van de polder Lopik. In 2010-2011 vond een grootschalige restauratie plaats.

III.3.2 De molenaars

Willem Gijsbertsz.

genoemd 1694

Erick Ariensz.

genoemd in 1706

? Verschoor

? Verschoor

tot 1 juli 1925

Corstiaan of Cors Verschoor

1 juli 1925 – 31 december 1931

Corstiaan Verschoor werd in Hoornaar geboren op 1 januari 1866 als zoon van Jan Verschoor en Marigje de Jong. Een dag voor zijn 65ste verjaardag

stopte hij als molenaar op de Scheiwijkse molen. Hij overleed te Hoornaar op 25 februari 1948.

Govert Slob en Maarten Slob

1941 - ? 1941 - 1974

Govert Slob is wellicht Goof Slob, die molenaar/machinist van de Wielmolen en machinist van het Dieselgemaal was. Al aan het einde van de 19de eeuw werd bij de Wielmolen een stoommachine geplaatst die bij windstilte het scheprad van de molen aandreef (afb. 8). Tijdens de bouw van een motor centrifugaal gemaal sloegen op 5 juni 1931 vonken uit de stoomheemachine op de Wielmolen over. Deze vatte vlam en verbrandde geheel. Het is bekend dat Cors Verschoor bij windstilte assisteerde op de door stoom aangedreven Wielmolen.

afb. 8 De Wielmolen die door stoom wordt aangedreven met rechts van de molen Govert Slob en Cors Verschoor (bron: A.C. Stam, Schelluinen, 1927)

Tijdens de oorlogsjaren waren er twee molenaars en extra bedrijfsuren vanwege de schaarste aan brandstof voor het gemaal. Zelfs tijdens de Sperrzeit mocht na september 1941 worden gemalen (GAG, Polder Het Land der Zes Molens", inv.nr. 201"). Aangezien er schaarste aan brandstof voor het gemaal was, is het niet ondenkbaar dat Govert Slob actief was op de Scheiwijkse molen. Maarten Slob was een zoon van Govert en bediende eveneens het gemaal dat op de plek van de Wielmolen was gebouwd. (Maarten Slob is geboren op 28 juni 1897 te Willige Langerak als zoon van Govert Slob en Jannigje Verkerk). Govert Slob is mogelijk de Govert Slob die op 4 maart 1866 te Groot-Ammers werd geboren als zoon van Cornelis Slob en Jannigje Hakkesteege.

J.C. Barten

oktober 1975 – juli 1987

Jan C. Groenendijk

1987 – heden

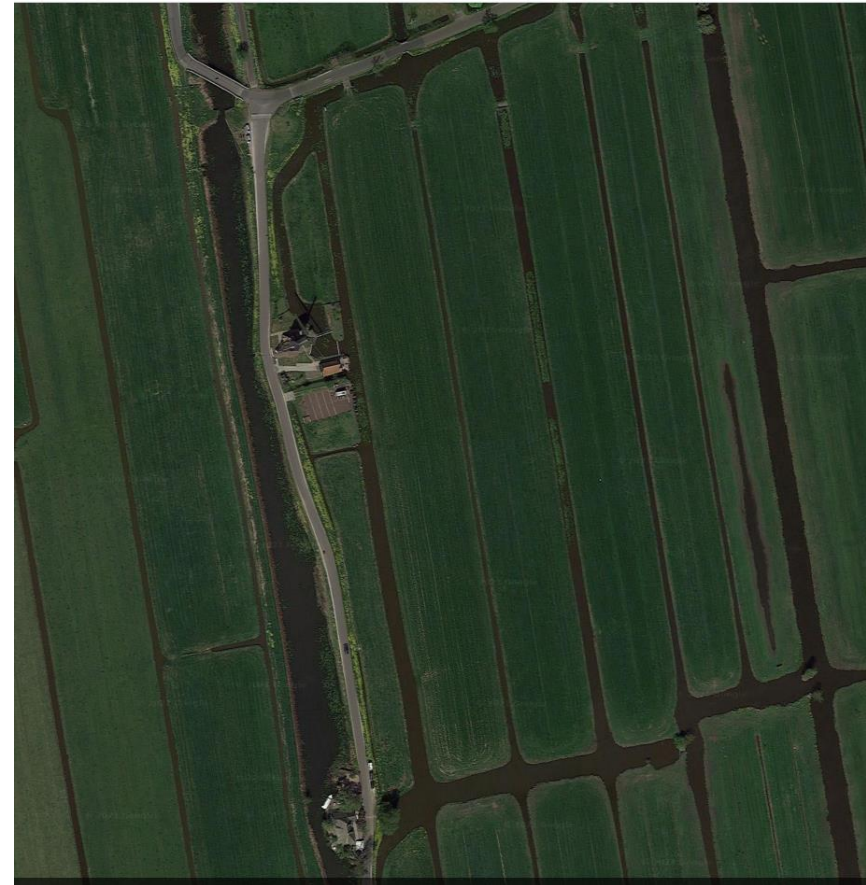
Jan Groenendijk en zijn vrouw kwamen op 29 april 1987 op de molen en wonen er nog steeds.

III.4 Het molenerf van de Scheiwijkse Molen

In de periode 1811 – 1832 werd het grondbezit in Nederland in kaart gebracht ten behoeve van het heffen van belastingen. De toen ontstane kadastrale kaarten geven een zeer betrouwbaar beeld van ons land aan het begin van de 19de eeuw, zo ook de kadastrale kaarten van de gemeente Hoornaar. Op de kadastrale minuut van de gemeente Hoornaar, Sectie A, blad 1 (afb. 9), zijn de Scheiwijkse en de Windas molen weergegeven, respectievelijk als sein- en als pijlmolen. De zuidelijk gelegen Windas molen is in 1940 afgebroken, maar de inrichting van het gebied is verder nagenoeg ongewijzigd (afb. 10).

afb. 9 Kadastrale minuut gemeente Hoornaar, Sectie A, blad 1 (detail), 1811-1832

afb. 10 Google Earth

Aan de noordzijde bevindt zich de Lage Giessen. Westelijk van de molen lopen de Schelluinse Vliet en de Schelluinderweg (nu Voorweg). Daar waar de Lage Giessen en de Voorweg samenkomen, bevindt zich de Appelmansbrug. De oorspronkelijke stenen boogbrug werd in 1948 door de huidige brug vervangen. De verkaveling van het gebied ten oosten van de molen is nagenoeg ongewijzigd, alsook het molenerf. Aan zuidzijde van het molenerf is een deel van de kavel 337 bij het erf getrokken. Op dit deel staat nu de bij de

molen behorende schuur. Dit deel van het erf wordt nu door een sloot begrensd. Zuidelijk daarvan is nog een deel van kavel 337 afgescheiden.

Op de kadastrale minuut is alleen de molen weergegeven. We treffen op de kaart geen andere bebouwing aan. De vroegst bekende foto van het gebied dateert uit 1916 en laat de Windas molen (op de voorgrond), de Scheiwijkse molen (op het midden plan) en de Wielmolen (op de achtergrond) zien (afb. 11). Bij de Windas en de Scheiwijkse molen zijn zuidoostelijk van de molen schuren geplaatst. Nabij de Windas molen zien we tevens een eenvoudig houten gemak. De schuur van de Windas molen is op de foto het beste te zien. De schuur heeft een in baksteen opgetrokken basis waarboven de gepotdekselde zuidgevel zichtbaar is. In de gevel zorgt een klein glasruitje voor enige lichttoetreding. Het zadeldak wordt gedekt met golfplaat. Het landschap is verder zeer open.

afb. 11 De Windas molen op de voorgrond met daarachter de Scheiwijkse en de Wielmolen, 1916

Nabij het erf van de Scheiwijkse molen stond in ieder geval in 1916 een schuur ten zuidoosten van de molen (zie afb. 11). Deze schuur wordt op enig moment vervangen door een 1-laags schuur op rechthoekige plattegrond onder een met pannen gedekt zadeldak met de nok haaks op de Voorweg. De gevels waren voorzien van gepotdekselde delen.

afb. 12 Scheiwijkse molen op de voorgrond en op de achtergrond de Windas molen, niet gedateerd

Op een ongedateerde, maar vroege foto is te zien dat er ten noorden van de molen nog enige bebouwing aanwezig is geweest (afb. 12). Het betreft een 1-laagse opstal onder zadeldak met de nok evenwijdig aan de Voorweg met een lagere aanbouw tegen de noordelijke kopgevel (eveneens 1-laags onder zadeldak). De functie van deze lage en enigszins provisorisch aandoende bouwvolumes, is niet bekend. Oostelijk hiervan stond een gemak.

De schuur die eertijds net buiten het erf stond, is in de loop van 1978 afgebroken getuige een foto uit dat jaar. Op een foto uit 1979 is de schuur te zien die na sloop van de voorganger op deze plek is opgetrokken. Deze schuur is nog steeds op het erf aanwezig en komt qua materialisatie en positionering overeen met de voorganger, maar lijkt kleiner van afmeting dan de voorganger. Deze schuur is tijdens het bezoek van het erf alleen van de buitenkant bekeken.

afb. 13

In de voorgevel van de gepotdekselde schuur is op de begane grond een dubbele deur opgenomen (afb. 13). Boven de toegangsdeur bevindt zich centraal in de topgevel een luik. De windveren eindigen in een eenvoudige makelaar. Links van de dubbele deur is een opklapbaar plateautje bevestigd. Dit is wellicht aangebracht om er de mand met schone was op te plaatsen die opgehangen moet worden op de waslijnen die zijn gespannen tussen een metalen waslijnstaander en de voorgevel van de schuur (afb. 14).

afb. 14

In de linker zijgevel is – rechts van het midden - een opgeklampte deur opgenomen. Links daarvan bevindt zich een klein 6-ruits witgeschilderd raam. De achtergevel (topgevel) is blind (afb. 15). Tegen deze gevel bevindt zich een aanbouw onder lessenaardak over de volledige breedte van de gevel. Het lessenaardak is gedekt met rode pannen. De aanbouw zelf is een open houten constructie en dient voor de opslag van hout. De windveren van de topgevel eindigen evenals bij de voorgevel in een makelaar die overeenkomt met de makelaar op de top van de voorgevel. Tegen de makelaar is een spintje bevestigd. Tegen het geveldeel van de top onder de nok is een ontvangtschotel bevestigd.

afb. 15

Tegen de rechterzijde van de schuur is (mogelijk in de jaren '90 van de 20ste eeuw) aan de achterzijde een kleine aanbouw onder lessenaardak gerealiseerd tot voorbij de rooilijn van de achtergevel. Het lessenaardak is belegd met rode Hollandse pannen. Nadien is ook tegen het nog vrij liggende deel van de rechter zijgevel van de schuur een aanbouw onder lessenaardak gezet, waardoor het dak aan die zijde een knik maakt (afb. 13). Deze aanbouw is in ieder geval in of voor 2002 gerealiseerd. In de gepotdekselde zijgevel zijn twee vensters opgenomen. Aan de voorzijde is de aanbouw open.

Aanvankelijk was op de nok van het dak van de nieuwe schuur een speelmolen geplaatst (afb. 16). Het betrof een speelmolen genaamd Windlust die in 1972 door molenaar Barten werd gebouwd. Toen deze in 1987 naar de Goudriaanse molen vertrok, heeft hij de speelmolen meegenomen. De op een schaal van 1 op 10 gebouwde speelmolen heeft een hoogte van 215 cm en een vlucht van 350 cm. Op afbeelding 16 zien we een was drogmolen. Nadien is de meer traditionele T-staander voor de waslijn geplaatst.

afb. 16 Schuur van de Scheiwijkse molen met speelmolen, ca. 1979

Op het molenerf bevindt zich ten noorden van de molen het onderste deel van een speelmolen, een wipmolen. Deze staat op een op vier poten rustend plateau (afb. 17). De speelmolen is vervaardigd door de heer Diepenhorst en heeft bij de Achterlandse molen in Groot-Amers gestaan toen Jos van der Bruggen daar molenaar was, aldus molenaar Jan Groenendijk. Jos van der Bruggen werd opgevolgd door molenaar C. Stam die z'n eigen speelmolen(s) had. Hij benaderde Jan Groenendijk met de vraag of hij interesse had voor de speelmolen. De speelmolen werd op 29 november 2004 op het erf van de Scheiwijkse molen geplaatst. Op een foto uit 2009 is deze speelmolen te zien. De speelmolen staat op dezelfde plaats op het erf en is dan nog intact (afb. 18). Noordelijk waren door Jan Groenendijk fruitboompjes aangeplant. Tegenwoordig staan er noordoostelijk van de molen fruitbomen (afb. 37-42).

afb. 17 Speelmolen, 2021

afb. 18 Speelmolen, 2009

Ten oosten van de molen staat een klein op rechthoekige grondslag opgetrokken 1-laags gebouw onder lessenaardak (afb. 19 en 20). Het gebouwtje staat op het molenerf en is ingelaten in het talud van het erf. De voorgevel waarin twee deuren zijn opgenomen, is georiënteerd op het klompenhok en heeft het voorkomen van een dubbel gemak. Het gebouwtje dateert waarschijnlijk uit de jaren '30 van de 20ste eeuw. Op historische foto's is te zien dat op het linker dakvlak oorspronkelijk een schoorsteen heeft gestaan. Het gebouwtje herbergde van oorsprong een bakoven en een gemak, aldus molenaar Groenendijk. In de ene helft van het gebouwtje staat nu een wasdroger. Het gemak is in oude glorie hersteld toen het gebouwtje deels opnieuw werd opgetrokken. Noordelijk van het gebouwtje is een

beerput in de grond ingelaten. Met de bouw van dit gebouwtje werd het gemak dat eertijds noordelijk van de molen stond overbodig en verwijderd.

afb. 19 Het erf van de Scheiwijkse molen, 1954

afb. 20

De gemetselde bakstenen gevels zijn opgetrokken in halfsteensverband. De gevels hebben een trasraam van donkerbruine baksteen met aan de bovenzijde een strekkenlaag. Boven het trasraam zijn de gevels opgemetseld in een lichtbruine baksteen. De groen geschilderde, houten opgeklampte deuren in de voorgevel zijn afgehangen aan twee smeedijzeren gehengen. Aan de bovenzijde zijn betonnen lateien aangebracht. In beide zijgevels zijn staande 4-ruits witgeschilderde raampjes opgenomen. Boven de raampjes bevinden zich strekkenlagen en aan de onderzijden lekdorpels. De achtergevel is blind. Het lessenaardak is aan de voor- en zijkanten voorzien van groen geschilderde houten windveren. De voorste is voorzien van geprofileerde deklath en de zijkanten zwenken in. Het lessenaardak is voorzien van rode Hollandse pannen.

Het gebouwtje is op enig moment (mogelijk in de tijd dat de molen werd gerestaureerd) (deels) opnieuw opgetrokken / hersteld, want afgaande op een historische foto is het enigszins gewijzigd (afb. 21).

Niet alleen is de schoorsteen verdwenen, het muurwerk lijkt iets hoger te zijn opgemetseld. De huidige windveren zijn ook fors gedimensioneerd dan aanvankelijk het geval was. Mogelijk heeft dit alles te maken met het aanbrengen van dakbedekking (dakpannen) die zwaarder was dan de oorspronkelijke dakbedekking. Tevens hadden de vensters in de zijgevels een getoogde vorm aan de bovenzijde en mogelijk andere ramen en kleurstelling.

afb. 21 Scheiwijkse molen, niet gedateerd

Op de erfrens van het deel van het erf dat buiten het bereik van de wieken valt (zone 1) treft men vanouds erfafscheidingen aan. Deze treffen we op het huidige erf aan in de vorm van een eenvoudig houten hek over de gehele lengte van het molenerf langs de Voorweg, op de molenkade aan de noordwestzijde en noordoostelijk op de erfrens met het aanpalende weiland. Het houten hekwerk is niet oorspronkelijk en is samengesteld uit vierkante aan de bovenzijde afgeschuinde staanders waartegen drie liggers zijn bevestigd. Het hekwerk is overwegend donker gekleurd of van onbewerkt hout. Alleen bij de achterwaterloop langs de Voorweg is het hekwerk wit geschilderd. Dit is ook het geval bij het toegangshekje tot het erf aan deze zijde (afb. 22 t/m 25).

afb. 22

afb. 23

afb. 24

afb. 25

De oorspronkelijke afscheidingshekken waren robuuster en ongelijkmatiger van vorm, hadden overwegend drie liggers en waren onbehandeld of geteerd. Ter hoogte van de achterwaterloop was de bovenste ligger wit geschilderd. Aan de oever van de Schelluinse Vliet stond voorheen een wit geschilderd hek ter hoogte van de waterloop (afb. 26 en 27).

afb. 26 De Scheiwickse molen, niet gedateerd

afb. 27 De Scheiwickse molen, niet gedateerd

Het voorwaterloophok heeft vier houten staanders, een houtschroot en een bovenlegger (afb. 28). De staanders zijn met beugels bevestigd aan de achterwaterloopmuur en met wiggen vastgezet. Het hek heeft de traditionele witte kleur, de beugels zijn rood gekleurd. Het houtschroot en de bovenlegger volgen de vorm van het onderliggende metselwerk: in het midden horizontaal en ter weerszijden naar onderen aflopend. Voor de doorgang bevindt zich een krooshek. Het deel van het molenerf dat binnen het bereik van de molenwieken valt, is aan de zuidzijde voorzien van een afzet- of veiligheidshek. Dit bestaat uit vier houten palen waartussen touw gespannen wordt op het moment dat de molen draait. Aan de Voorwegzijde wordt het laatste stuk touw aan het afscheidingshek bevestigd. De paal bij de achterwaterloop is wit geschilderd (afb. 29).

afb. 28

afb. 29

Het erf is ter plekke van de achterwaterloop aan weerszijden van de muur voorzien van een houten beschoeiing (afb. 28). De overige oevers hebben geen beschoeiing. Rechts van de achterwaterloop doorgang geeft een boenstoep toegang tot het water. De niet oorspronkelijke hardhouten boenstoep heeft drie treden (afb. 28). Over de molentocht zijn aan de zuid- en oostzijde van de voorwaterloop

eenvoudige houten bruggen gelegd die zijn voorzien van één houten, witgeschilderde leuning (afb. 30 en 31).

afb. 30

afb. 31

Binnen de twee zones zijn op regelmatige afstand van elkaar de witgeschilderde kruipalen ingeslagen. De ondergrondse niet oorspronkelijke

bliksemafleiding is herkenbaar door de afdekplaten. Een groot deel van de tweede zone is voorzien van gras (af. 32). Voor de toegang tot de molen aan de Voorwegzijde ligt een betonnen stoep. Vanaf de houten overdekking van de krimpuren tot aan het klompenhok liggen betonslabben in een grindbed. De overige verhardingen op het erf in deze zone, maar ook in de eerste zone, vertonen een grote variatie: van vierkante stoeptegels, rechthoekige grindtegels, grote grijze tegels en grind (afb. 34 en 36).

De Voorweg – de oorspronkelijke Schelluinderweg – was van oorsprong onverhard of half verhard zoals op foto's uit het begin van de 20ste eeuw is te zien. Er waren geen paden aangelegd over de molenkade of door de polder.

afb. 32

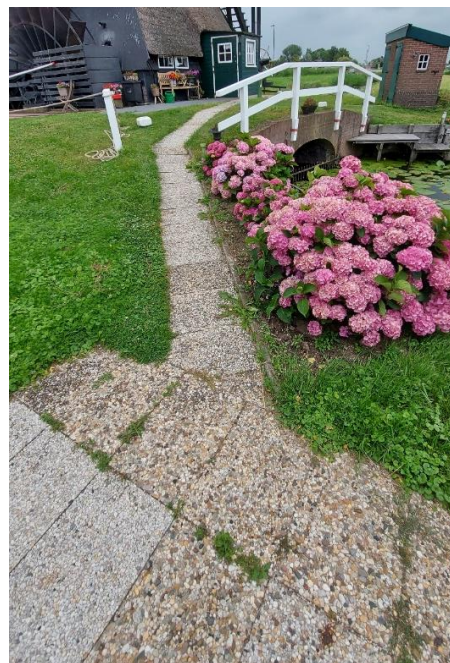
afb. 33

afb. 34

afb. 35

afb. 36

Ten zuiden van het noordoostelijke afscheidingshek staan twee pruimen- en drie appelboompjes van verschillende rassen (afb. 37 t/m 42).

afb. 37

afb. 39

afb. 38

afb. 41

afb. 40

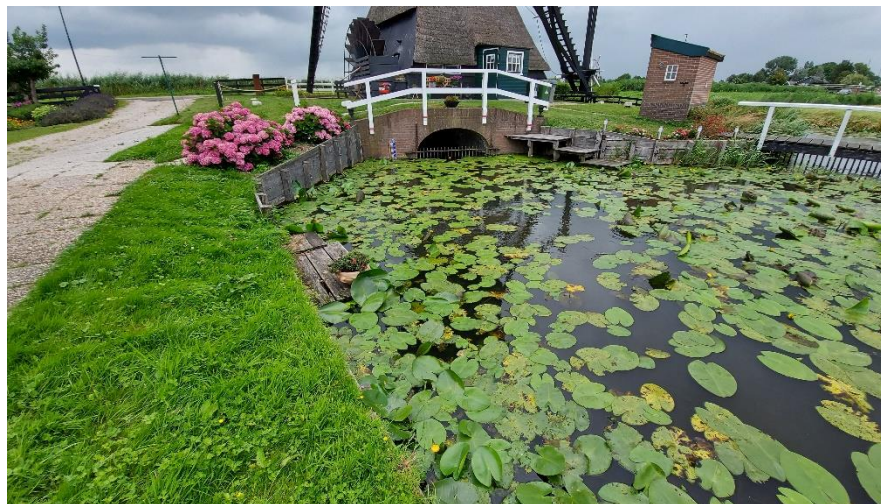
afb. 42

Ter rechterzijde van de toegang tot het erf aan de zijde van de Voorweg, is een siertuin aangelegd (afb. 43). In de bloementuin staat een fuchsia. De stek van deze fuchsia is afkomstig van een fuchsia die vroeger op het erf van de molen Nederwaard 2 op Kinderdijk stond in de tijd dat de grootvader van Jan

Groenendijk – P. Groenendijk – daar molenaar was.
Naast de achterwaterloop bevindt zich sierbeplanting / hortensia (afb. 44).

afb. 43

afb. 44

Lijnvormige beplanting treft men aan noordelijk van het erf langs de Voorweg in het verlengde van het scheidingshek (afb. 23 en 24). Op historische foto's

uit het begin van de 20ste eeuw is te zien dat er langs het molenerf aan de zijde van de Voorweg over een langere lengte haagbeplanting aanwezig was (afb. 12). Aan de zuidzijde van het erf zijn langs het water knotwilgen aanwezig (afb. 34).

De percelen ten noorden van de molen zijn in bezit van het waterschap. Ze zijn, volgens de huidige molenaar Jan Groenendijk, in gebruik geweest als bouwland. De smalle strook was in gebruik bij Theo Hoffman, de breder strook bij Chr. Verhey en de molenaar. Op het westelijke perceel werden enige tijd ook koeien geweid en werden schermen van wilgentakken gevlochten om de koeien enige bescherming te bieden tegen wind en regen. Dit gegeven is afkomstig van een man die in zijn jonge jaren boerenknecht was en doorgegeven aan de huidige molenaar.

Het perceel zuidelijk van het molenerf dat eveneens in handen is van het waterschap, was aanvankelijk grasland. Het stuk grond is – toen men de Schelluinse Vliet heeft uitgebaggerd - als baggerdepot in gebruik geweest. Nadien is hier een moestuin gekomen.

III.4.2 Bijzonderheden/aandachtspunten/aanbeveling

Het op peil houden van het polderwater met behulp van poldermolens nam reeds vroeg een aanvang in deze regio. Op basis van het Keurboek van 1456 gebeurde dat in het Land van Arkel reeds vanaf het genoemde jaar. Welke elementen aanvankelijk op de molenerven aanwezig zijn geweest, is niet te zeggen. De eerste bronnen die enige duidelijkheid geven dateren uit de vroege 19de eeuw in de vorm van de kadastrale kaarten en meer nog uit de vroege 20ste eeuw in de vorm van historische foto's. Deze laatste categorie laat zien dat het molenerf aanvankelijk sober was ingericht. Wel zien we dat er op enige afstand oostelijk van de molen bebouwing was in de vorm van een eenvoudige gepotdekselde schuur.

Het erf van de Scheiwijkse molen heeft vanaf het begin van de 20ste eeuw een ontwikkeling doorgemaakt. Op historische foto's was meer lijnvormige beplanting aanwezig in de vorm van hagen langs het erf grenzend aan de Voorweg. Dit had mogelijk te maken met de aanwezigheid van een moestuin op dit deel van het erf. Wellicht hielden de bouwvolumes die we op historische foto's op dit deel van het erf zien met deze functie verband. Nabij

die opstallen was oorspronkelijk ook een gemak geplaatst. Met de bouw van het in baksteen opgetrokken (en nog bestaande) gebouwtje oostelijk van de molen, was het oorspronkelijke gemak niet meer nodig omdat dit in het genoemde gebouwtje was ondergebracht, evenals een (nu niet meer bestaande) bakoven.

We zien op historische foto's op verschillende plekken en in verschillende perioden enige bomen en struiken aan de rand van het erf. De fruitbomen die noordelijk van de molen stonden, zijn verdwenen. Een vijftal fruitbomen zijn later noordoostelijk aangeplant en staan daar nog steeds.

De mate van verharding van het erf (met name aan de zuid- en zuidoostkant) komt de kwaliteit van het erf niet ten goede. Het is aan te bevelen verhardingen weg te halen waar de aanwezigheid niet functioneel is. Daar waar verharding wenselijk is, zou voor een meer eenvormig beeld kunnen worden gekozen.

Het is jammer dat de speelmolen niet meer compleet is. Als het completeren en in goede staat brengen van het molentje mogelijk is, komt dit de kwaliteit van het erf ten goede.

III.5 Catalogus

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
AFSCHEIDINGEN			
Zone 1			
Grenspalen	Niet aanwezig		
Afscheidingen	Aanwezig	Er bevinden zich afscheidingshekken op de erfgrens aan de zijde van de Voorweg en noordelijk en noordoostelijk van de molen. De hekken zijn niet oorspronkelijk en beantwoorden niet aan het oorspronkelijke beeld. De oorspronkelijke houten hekken waren meer robuust en ongelijkmatiger van vorm. Het witgeschilderde hek langs de oever ter hoogte van de achterwaterloop is helaas verdwenen.	De hekken zijn functioneel, maar cultuurhistorisch niet van waarde.
Zone 2			
Afzet- en veiligheidshekken	Aanwezig	Aan de zuidzijde van de molen bevinden zich staanders waartussen een ketting of touw kan worden gehangen.	De afzetting is functioneel, maar cultuurhistorische niet van waarde.
Waterloophekken	Aanwezig	Het voorwaterloophek is niet oorspronkelijk en beantwoordt niet aan de vorm van het hek dat hiervoor op deze plek heeft gestaan. De bevestiging van het hek aan de gemetselde voorwaterloopmuur komt overeen met de bevestiging van de voorganger. Er is geen apart achterwaterloophek. Dit is onderdeel van het afscheidingshek. Dit hek is ter plekke wit geschilderd. Deze situatie beantwoordt aan het beeld voor plaatsing van het	Het huidige hek is functioneel, op een zelfde manier aan de gemetselde voorwaterloopmuur bevestigd, maar beantwoordt niet geheel aan het oorspronkelijke beeld. De huidige situatie beantwoordt grotendeels aan de voorgaande situatie. Alleen was dit onderdeel van

		huidige afscheidingshek. Alleen was alleen het bovenste houtschroot wit geschilderd en niet het gehele hek.	het hek niet geheel wit geschilderd, maar alleen de bovenste plank.
--	--	--	--

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
ERFBEBOUWING			
Molenaarswoning	Niet aanwezig	De molenaarswoning bevindt zich in de molen.	
Zomerhuis	Niet aanwezig		
Schuur	Aanwezig	De huidige schuur dateert uit 1978, is kleiner dan, maar wat betreft de vorm, materialisatie en kleur gelijk aan de voorganger. Na 1978 zijn aan de zuidelijke zijde aanbouwen onder het lessenaardak gerealiseerd.	De uit 1978 daterende schuur heeft een positieve waarde voor het erf. De aanbouwen hebben een indifferente waarde.
Bakhuis	Niet meer aanwezig	Er was een bakoven ondergebracht in het in baksteen opgetrokken gebouwtje aan de oostzijde van de molen. In dat gebouw bevond zich eveneens een gemak. De verschillende ruimtes hadden elk een op de molen georiënteerde toegangsdeur. Het gebouwtje dateert mogelijk uit de jaren '30 van de 20 ^{ste} eeuw en is nog op het erf aanwezig. De bakoven zelf is verwijderd, alsook het aanvankelijk op het dak staande schoorsteentje.	Het gebouwtje heeft een hoge monumentale waarde als functionele opstal. De combinatie van twee functies in een als een dubbel gemak vormgeven bouwwerk, is bijzonder.
Stookhok	Aanwezig		
Gemak	Aanwezig	Zie de tekst bij bakhuis. Het oorspronkelijke interieur van het gemak is verloren gegaan. Het is weer hersteld.	Zie opmerking bij bakhuis.
Dierenverblijven	Niet aanwezig		
Hooiberg	Niet aanwezig		
Roedenloods	Niet aanwezig		

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
PADEN EN VERHARDINGEN			
Verhardingen rond de molen	Aanwezig	Rond de molen – met uitzondering van de sprenkelstraat – is een grindbed aanwezig. Aan de voet van de veldmuren bevinden zich betonnen slabben.	Het grindbed is functioneel en passend voor het erf.
Paden op het erf	Aanwezig	Vanaf het witgeschilderde toegangshekje dat is opgenomen in het afscheidingshek langs de Voorweg loopt een grindpad dat aansluit op het grindbed rond de molen. Op verschillende plekken op het erf aan de oost- en zuidkant zijn paden over het erf aangelegd in zeer uiteenlopende materialen. Dit geldt ook voor het erf dat zuidelijk aan het eigenlijke molenerf grenst.	Het grindbed is functioneel en passend voor het erf. De paden zijn functioneel, maar de toepassing van zoveel verschillende materialen draagt niet bij aan de kwaliteit van het erf.
Paden over kaden	Niet aanwezig		
Paden door de polders	Niet aanwezig		

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
GROENE EN LANDSCHAPPELIJKE ELEMENTEN			
Riet- en hooilandjes	Niet aanwezig		
Natuurlijke oevers	Aanwezig	Ter weerszijden van de frontmuur van de achterwaterloop bevindt zich een relatief recente houten beschoeiing. De overige oevers hebben geen beschoeiing, maar zijn natuurlijk.	De natuurlijke oevers hebben een positieve waarde voor het erf.
Boomgaard / fruitbomen	Aanwezig	Ten noordoosten bevindt zich een aantal laagstam fruitbomen; twee pruimen- en drie appelbomen van verschillende rassen. De fruitbomen staan zeer dicht op elkaar. Van een boomgaard is geen sprake.	De fruitbomen hebben een positieve waarde voor het erf. De fruitbomen zouden bij voorkeur ruimer ten opzichte van elkaar moeten worden geplaatst.
Moestuin / kleinfruit	Niet meer aanwezig	Oorspronkelijk lag er op het erf ten noorden van de molen een moestuin.	
Lijnvormige beplanting	Aanwezig	Ten noorden van het erf bevindt zich een haag, evenwijdig aan de Voorweg. Aan het begin van de 20 ^{ste} eeuw vormden struiken een lijnvormige begroeiingsstructuur evenwijdig aan de Voorweg vanaf het voorwaterloophek naar het noorden tot ver voorbij het erf. Begin 19 ^{de} eeuw wordt de Voorweg aangeduid als weg als bosch hakhout. Dit zal hebben ingehouden dat langs de weg van oorsprong beplanting is geweest t.b.v. de houtproductie.	De haag heeft een positieve waarde voor het erf. In tegenstelling tot de historische situatie, is er weinig aanplant langs de Voorweg. Door aanplant van laagblijvend of laag gehouden houtaanplant, zou het beantwoorden aan het 19 ^{de} -eeuwse beeld, maar dit ligt buiten het bereik van de SIMAV.

			Wel zou kunnen worden overwogen langs de Voorweg ter hoogte van het erf meer laagblijvende struiken of hagen aan te planten.
Knotbomen/hakhout	Aanwezig	Langs een deel van de zuidelijke erfgrans staan aan de sloot enige knotbomen.	De knotbomen hebben een positieve waarde voor het erf.
Siertuin	Aanwezig	Aan de zuidzijde van het erf, nabij de toegang bevindt zich een kleine siertuin.	Bijzonder is dat zich in de tuin een fuchsia bevindt die is ontstaan uit een stek genomen van een fuchsia die aanwezig was op het erf van de molen Nederwaard 2 te Kinderdijk waar de grootvader van de huidige molenaar molenaar was.
Zichtlijnen	Niet meer aanwezig	Oorspronkelijk stonden er twee molens op rij aan de Schelluinse Vliet die hierop beide afwaterden: de Windas en de Scheiwijkse. De Windas was de peil- en de Scheiwijkse molen de seinmolen. De zichtlijn was van belang voor de samenwerking.	

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
WEZENSVREEMDE ELEMENTEN			
Elektriciteitskastje	Niet aanwezig		
Putdeksel	Niet aanwezig		
Bovengrondse gastank	Niet aanwezig		

Element	Van toepassing	Omschrijving	Waardering/advies
AANDACHTSPUNTEN			
Kleurgebruik			
Streekeigenheid			
Roerend erfgoed			

Element	Bekend	Omschrijving	Waardering/advies
NEVENACTIVITEITEN			
Gebruik van tuinland	Ja	Ten noorden van de molen was een brede strook land als bouwland of tuingrond in gebruik bij onder meer de molenaar.	
Vissen	Niet bekend		
Riet snijden	Niet bekend		
Daglonerswerk	Niet bekend		
Extra werk waterschap	Niet bekend		
Tuinder	Ja	Zie bij gebruik tuinland	
Turf steken	Niet bekend		
Klompen maken	Niet bekend		
Mollen vangen	Niet bekend		
Veehouder	Niet bekend		

Literatuur en bronnen

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het volgende bronmateriaal.

Bicker Caarten, A., *Middeleeuwse watermolens in Hollands polderland 1407/'08 – rondom 1500*, Stichting Uitgeverij Noord-Holland, Wormerveer 1990

Gerritsen, D. [et al], *Het molenerf van de Zuid-Hollandse poldermolen. Geschiedenis, beschrijving en tips voor (her)bestemming*, Erfgoedhuis Zuid-Holland, Delft 2019

Groningen, C.L. van, *De Alblasserwaard*, Waanders Uitgevers, Zwolle / Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1992

www.allemolens.nl

www.bagviewer.kadaster.nl

www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl

www.delpher.nl

www.molendatabase.nl

www.molendatabase.org

www.monumentenregister.cultureelerfgoed.nl

www.ruimtelijkeplannen.nl

www.topotijdreis.nl

www.wiewaswie.nl

Fotoverantwoording

De Hollandsche Molen: 12, 21, 26, 27

Delpher: 2, 3, 4, 5, 6

Google Earth: 10

Het Nationaal Archief: 1

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: 7, 9, 11

Colofon

Fotografie (tenzij anders vermeld):

Onno Helleman

Tekst

Debby Gerritsen, Onno Helleman

Redactie:

Onno Helleman, Ellen Steendam

© Erfgoedhuis Zuid-Holland

Niets uit deze uitgave mag op enigerlei wijze worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van stichting Erfgoedhuis Zuid-Holland.

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND